

HANZESTAD RIJSSSEN

schijft dat die overste
zij shall mit rest Jan
Dierick elck j
17 20 110

te opt anffhinen der
mits die overste
alt vanden pincen alden
i di j Secretare elck j q
vund j 20 Hamen

the Lampen om dat
andert fud anders
vunde die overste vint

mit mit andere schijft dat zedemij dan up geredrecht Hen alden vint
ny 20 v 110 mit ons benden in j Secretare elck ene q ij Dierick
elck j mens den vanden j 20 110 17 20 110

170 noch geschrift gelost mit gennick van Tyl the wessing om
mitten funder van Lampen the spraken se die van dinter by ons
mynonge andermaal ons beyde steden the geyfene blyuen wolden
up die vint streden geybuen versacht alden inder geybunge
verteert j 20 in j 110 ons benden in j Secretare elck j q ij Dierick
elck j mens den vanden j 20 110 17 20 110

170 noch geschrift gelost mit gennick van Tyl by ons dinter
opt anffhinen onff geid fud Stadholders om by geid vint
te apenly als Stadholders dgeraden te wond Inplante des grans
van dinter zalig 17 in mids vengagen dat die vint se
missen die vint fust in fust ayt weder onffland gennick
verteert alden inder geybunge mit rest vint by in bellenzen
17 20 ny 110 vint vanden inder geybunge vint mit
funder georden vint daler ons beyde in j Secretare elck j q
ij Dierick elck j mens den vanden van 110 17 20
In pane pro pauperibus int vintfary in vintvint van
17 110 Hamen vint 20 110 17 20 110

170 vint van dinter Iny fust by Tyl the geyfene
gelost in fust 17 20 110 onff geid fud inder fust
vintfary in mids by geid vint van die vint 17 20 110

HANZESTAD RIJSSSEN

Rijssen en de Hanze

Rijssen verkreeg in 1243 stadsrechten van Otto III, bisschop van Utrecht. Maar is Rijssen ook een Hanzestad geweest?

Deze vraag kan bevestigend worden beantwoord. Op 15 januari 2018 deelde dr. C.M. Hogenstijn, stadshistoricus van Deventer, ons hierover het volgende mee:

"Er bestaat geen twijfel over dat Rijssen heeft behoord tot de Hanze. In het Hanzeverbond bestonden grote of hoofdsteden die volwaardig lid waren en die Principaalsteden werden genoemd. Ook waren er kleinere steden, die als bijsteden bekend stonden. Eerstgenoemde droegen het meeste bij aan het Hanzeverbond en zij vertegenwoordigden laatstgenoemden op de vergaderingen van het gehele verbond (de Hanzedagen) en op bijeenkomsten van onderdelen daarvan, de regio's. De Principaalsteden betaalden meer aan de gezamenlijke kas, maar ze hadden ook meer rechten.

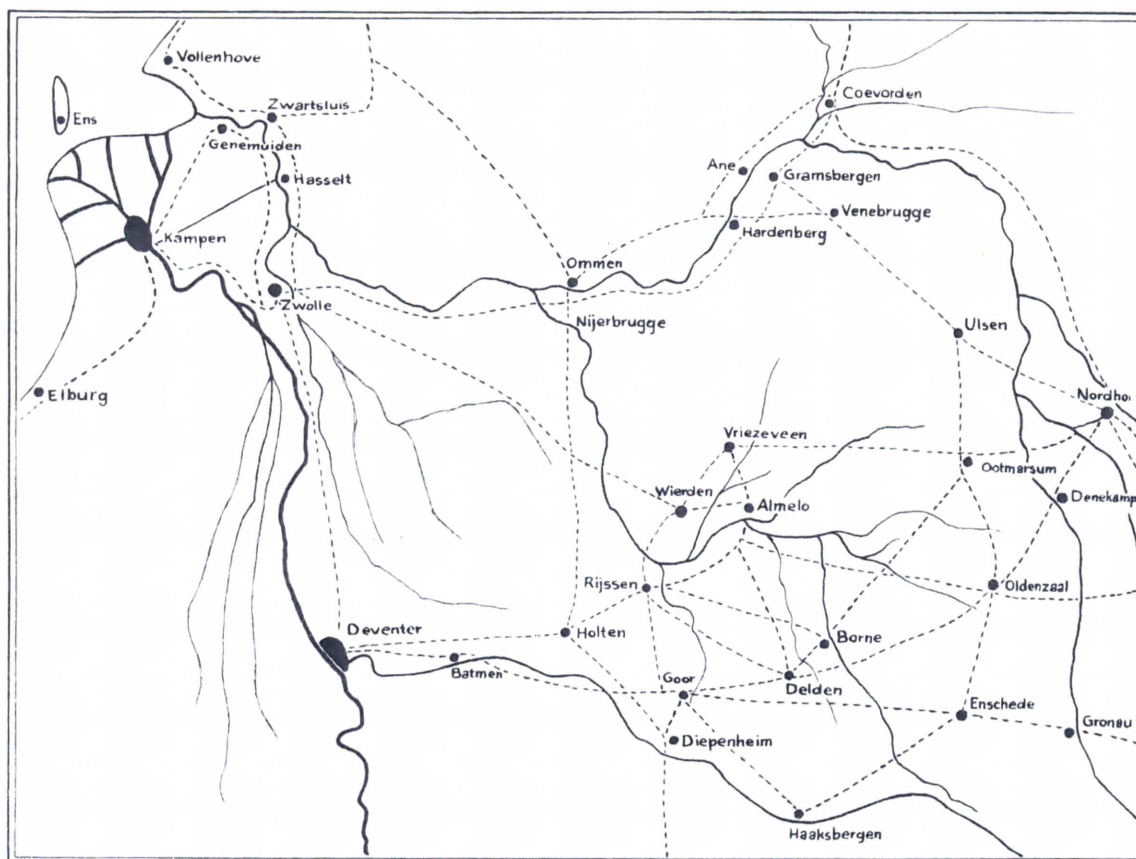
Rijssen was bijstad van Deventer en dat mag niet verwonderen. Toen Rijssen in 1243 stadsrecht verkreeg, werd zij afhankelijk van het stadsrecht van Deventer. Van besluiten van het Rijssense stadsbestuur stond beroep open op de stadsregering van Deventer.

Rijssen was strategisch gelegen aan de doorgaande weg van Deventer naar een andere bijstad: Oldenzaal. Die weg was van belang voor het verkeer tussen Hanzesteden, hij voerde door het laaggelegen, drassige Twentse land met zijn moerassen, broeklanden en veengebieden. Daarbij voegde zich de ligging van Rijssen nabij de Regge, toen een bevaarbare rivier.

De Hanze vormde een zeer informeel netwerk zonder centraal gezag of centrale administratie. Daarom is er ook geen centraal archief bewaard gebleven. De Hanzegerechtigheid van Rijssen staat niettemin vast dankzij een akte uit 1554.

1243 – 2018
Rijssen 775 jaar Stad

Kaart met de oude handelswegen in Overijssel (uit de bijdrage "Boden en wegen van middeleeuwse kooplieden c. 1200-1550" door G.H.A. Krans in Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 78e stuk, Deventer 1963).

Daarin staan alle Nederlandse Hanzesteden opgesomd. De lijst met de namen van de steden was bedoeld voor een vergadering van het Keulse kwartier, een regio van de Hanze waarin onder meer de Noordelijke Nederlanden waren gelegen. Deventer staat met al haar bijsteden, waaronder Rijssen, vermeld. Aangenomen mag worden, dat Rijssen toen al de langste tijd bijstad van Deventer was, maar daarvoor is tot dusverre geen bewijs geleverd. Op de achtergrond speelde een poging om het Hanzeverbond meer structuur ten eenheid te geven door het opstellen van een regeling voor het heffen van een contributie die alle steden moesten betalen. In 1554 waren de glorie dagen van de Hanze voorbij en de poging tot een betere structuur zou niet tot een nieuwe bloeitijd leiden. Maar aan dat stuk is wel het bewijs te ontleen dat Rijssen zonder twijfel aanspraak kan maken op de positie van Hanzestad".

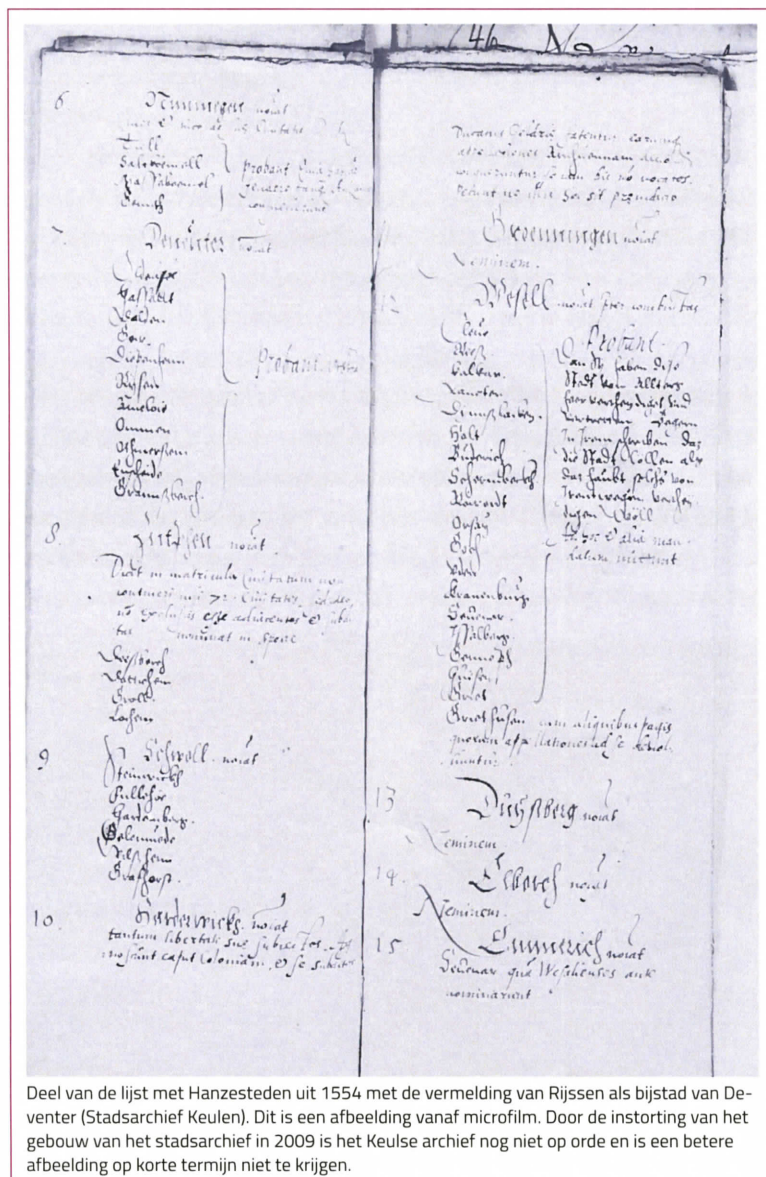
De lijst met Nederlandse Hanzesteden uit 1554

De lijst uit 1554 met alle Nederlandse Hanzesteden (verdeeld in principaal- en bijsteden) is beschreven door de stadsarchivaris van Zwolle, drs. F.C. Berkenvelder, in zijn boek "Zwolle als Hanzestad" (blz. 77-78) en door dr. Otto Hollweg in zijn boek "De Nederlandsche Hanzesteden" (blz. 29-31). Wat betreft de provincie Overijssel vermeldt de lijst de volgende steden:

- Deventer met de steden Oldenzaal, Hasselt, Delden, Goor, Diepenheim, Rijssen, Almelo, Ommen, Ootmarsum, Enschede en Gramsbergen;
- Zwolle met de steden Steenwijk, Vollenhove, Hardenberg, Genemuiden, Wilsum en Grafhorst;
- Kampen (zonder bijsteden).

De lijst uit 1554 is te vinden in de Hanzebestanden van het stadsarchief van Keulen. In bestand 83A A26 bevinden zich zelfs 3 soortgelijke lijsten. Op deze lijsten staan behalve de Nederlandse Hanzesteden ook de overige (Duitse) principaal- en bijsteden van het Keulse kwartier.

In het boek van Hollweg is ook een kaart opgenomen met de Nederlandse Hanzesteden omstreeks 1500. Het is duidelijk dat de lijst uit 1554 aan deze kaart ten grondslag heeft gelegen. Op de kaart van Hollweg zijn de steden verdeeld in grote, middelgrote en kleine Hanzesteden. Rijssen staat op de kaart als kleine Hanzestad.

Deel van de lijst met Hanzesteden uit 1554 met de vermelding van Rijssen als bijstad van Deventer (Stadsarchief Keulen). Dit is een afbeelding vanaf microfilm. Door de instorting van het gebouw van het stadsarchief in 2009 is het Keulse archief nog niet op orde en is een betere afbeelding op korte termijn niet te krijgen.

De lijst met Overijsselse bijsteden uit 1549

Berkenvelder vermeldt in zijn boek (blz. 108) dat we de Overijsselse bijsteden ook kennen dankzij de bewaard gebleven stadsrekening van Zwolle van 1549. Daarin komt namelijk een lijst voor van de kleine of bijsteden in Overijssel met hun bijdrage aan de algemene kosten van de Hanze.

Het aanslagformulier luidde als volgt:

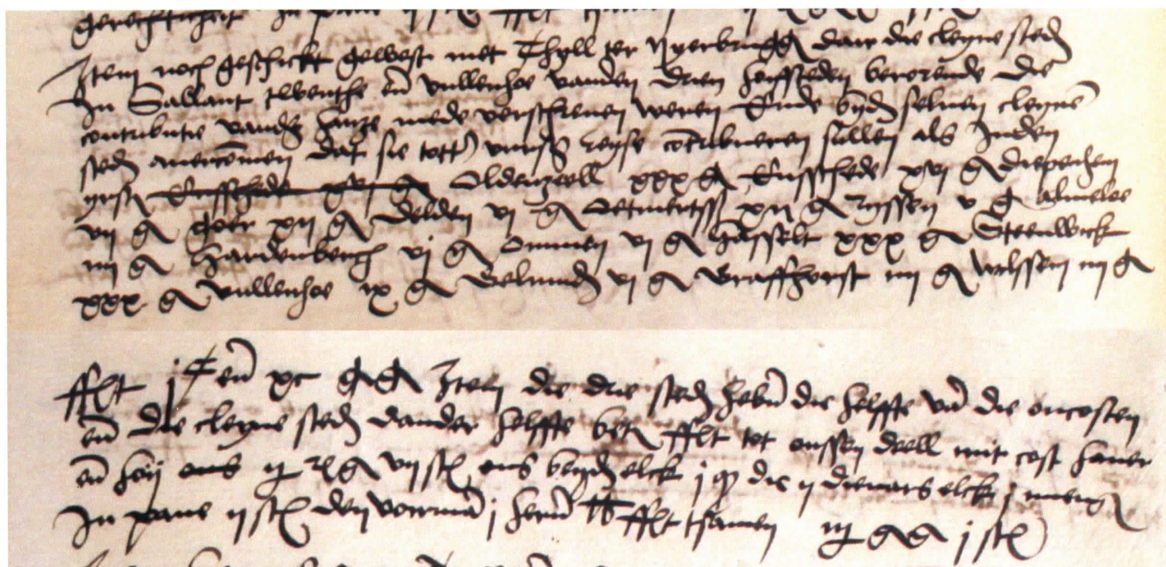
Oldenzaal	30 gl.	Hardenberg	6 gl.
Enschede	16 gl.	Ommen	6 gl.
Diepenheim	7 gl.	Hasselt	30 gl.
Goor	12 gl.	Steenwijk	30 gl.
Delden	6 gl.	Vollenhove	9 gl.
Ootmarsum	12 gl.	Genemuiden	6 gl.
Rijssen	5 gl.	Grafhorst	4 gl.
Almelo	4 gl.	Wilsum	4 gl.

Berkenvelder merkt hierbij het volgende op:

"Merkwaardig is, dat Gramsbergen ontbreekt. De totaal door de bijsteden af te dragen som bedraagt volgens de rekening 190 gulden. De optelling laat echter zien, dat de vermelde plaatsen gezamenlijk slechts 187 gulden opbrengen. Het is derhalve aannemelijk, dat Gramsbergen voor de resterende 3 gulden is aangeslagen".

Ook Hollweg maakt in zijn boek (blz. 49-51) melding van de Zwolse stadsrekening uit het jaar 1549, de daarin opgenomen lijst met kleine Overijsselse steden en de daarvan te innen Hanzeatische belasting.

De stadsrekeningen van Zwolle bevinden zich in het stadsarchief, dat is ondergebracht in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle. De lijst met bijsteden is te vinden in de Zwolse Maandrekening van 1549 (inventarisnummer 0700.2.2.1.2.1.6527, blz. 49 en 50). Dit deel van de rekening is opgemaakt door de Zwolse cameraar (schepen belast met de stadsfinanciën) Johan van Hairsolte. Die was met zijn collega-cameraar Henrick van Thyll afgevaardigd naar Nieuwebrug bij Ommen voor een bijeenkomst met de kleine Overijsselse steden over de financiële bijdrage aan de Hanze. In de rekening vermeldt hij de contributie zoals die met de kleine steden is overeengekomen.

Zwolse stadsrekening van 1549 met de "lijst" van kleine Overijsselse steden (Stadsarchief Zwolle).

De letterlijke tekst luidt:

"Item noch geschickt gewest met Thyll ter Nyerbrugg(en), dair die cleyne sted(en) in Sallant, Twenthe en(de) Vullenhoe van den drien hoifsteden, berorende die contributie van der Hanze, mede verschreven weren. Ende by den selven cleyne(n) sted(en) avercom(m)en dat sie tott(er) vurs(eide) reyse co(n)tribuieren sullen als in den yrst(en) Oldenzeell 30 g(ulden), Enschede 16 g., Diepenhem 7 g., Goer 12 g., Delden 6 g., Oetmertss(em) 12 g., Ryssen 5 g., Almeloe 4 g., Hardenberch 6 g., Ommen 6 g., Hasselt 30 g., Steenwick 30 g., Vullenhoe 9 g., Gelmud(en) 6 g., Graffhorst 4 g., Wilssem 4 g. f(ecit) 190 g(oud) g(ulden). Item die drie sted(en) heb(be)n die helffte va(n) die oncosten en(de) die cleyne sted(en) d'ander helffte bet(aelt), f(ecit) tot onssen deell mit cost, haver ende hoij 1,5 R(hijns) g., 7 st(uvers), ons beyd(en) elck 1 q(uarte), die 2 dienars elck 1 meng(elen), in pane 2 st., den voirman 1 heren lb., f(ecit) tsamen 2,5 g.g. 1 st. "

Ter toelichting nog het volgende. Fecit is Latijn voor maakt samen (totaal). Een quarte is een kwart liter (wijn). Een mengele is circa 1,2 liter wijn. Pane is brood. En een heren lb is een herenpond (muntsoort).

Overige vermeldingen

F.A. Hoefer vermeldt in "Mededeelingen omtrent Rijssen" (Bijdrage tot de geschiedenis van Rijssen, blz. 3) het volgende met betrekking tot Rijssen en de Hanze:

"Nog op het laatst der 15e eeuw betaalde Rijssen evenals Enschede, Goor, Delden, Ootmarsum en Oldenzaal een geringere bijdrage om de betrekking met het Hanzeverbond in stand te houden. In 1543 kwamen afgezanten van Goor, Rijssen, Ootmarsum, Enschede en Delden te Oldenzaal samen en verzochten met die van Oldenzaal aan Deventer om zorg te dragen, dat de verstandhouding met het Hanzeverbond ook voor hen bewaard bleef".

Het is ons niet bekend waar Hoefer deze informatie vandaan heeft.

Dat de kleine steden in Overijssel ook in de 15e eeuw betrokken waren bij Hanzezaken, blijkt uit het volgende. Op 20 april 1473 vond te Zwolle een bijeenkomst plaats van Zwolle en Deventer met de kleine steden over twee onderwerpen. Het eerste agendapunt was een volmacht voor de vredesonderhandelingen met Engeland en het tweede punt was de bijdrage van de kleine steden in de kosten. De vredesbesprekingen tussen Engeland en de Hanze leidden in 1474 tot de vrede van Utrecht, die volgens Berkenvelder (blz. 55) *"eigenaardig genoeg, behalve door de Nederlandse Hanzesteden Zwolle, Deventer, Kampen, Stavoren en Groningen, ook door Oldenzaal, ongetwijfeld namens alle kleine of bijsteden in Overijssel, met haar stadszegel bekrachtigd werd"*.

Een oorkonde uit 1355

Het oudste bewijs van de contacten van Rijssen met de Hanze (Lübeck) bevindt zich in het stadsarchief van Lübeck (inventarisnummer 07.1-3/14 Friesland (Frisica) – Frisica 13). Het betreft een oorkonde met zegel van 12 april 1355, die in de archiefinventaris kort wordt omschreven als volgt: *"Schöffen und Rat von Ryssen bezeugen, dass Mette Mulnaers alle ihr durch den Tod ihres Sohnes angefallenen Güter ihrem Neffen und nächsten Erben Arendt überlassen habe"*.

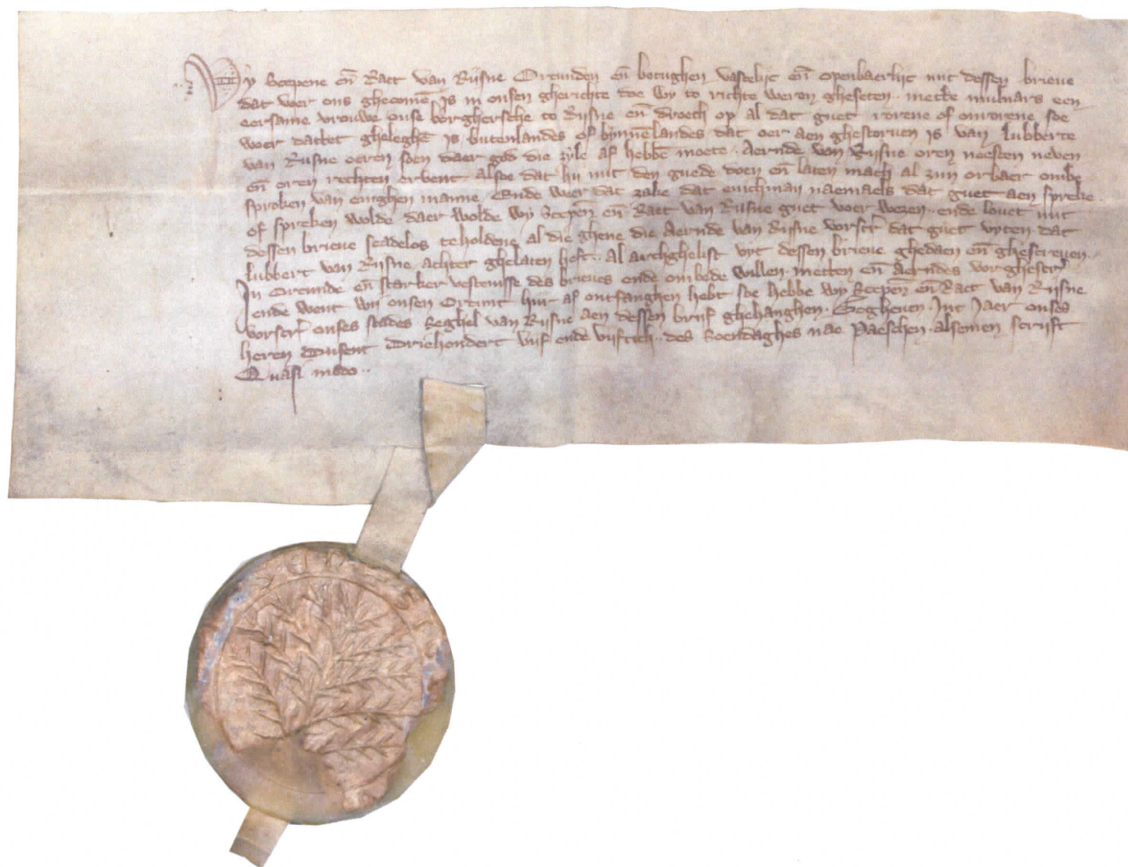
In het boek "Aldenselen in Twinta" (blz. 225-227) van G.A. Seyger bevindt zich een transcriptie en een kopie van deze oorkonde. De oorkonde (een zogenaamde toversichtsbrief) is opgesteld in het Middeltwents. Als korte toelichting vermeldt Seyger het volgende: *"De vertaling van de – inleidende – tekst luidt: Wij schepenen en raad van Rijsne oorkonden in het openbaar en met stelligheid via deze brief, dat voor ons is verschenen in ons gerecht, toen wij daar recht spraken, Mette Mulnaers, een eerwaardige vrouw en onze burgeres van Rijsne."*

Stadszegel van Rijssen onder de oorkonde van 12 april 1355 (Stadsarchief Lübeck).

Voorts wordt door de oorkonders verklaard, dat alle goederen – geërfd van haar overleden zoon Lubbert van Rijsne, “daer god die zyle af hebbe(n) moete”- door Mette in eigendom aan haar neef en erfgenaam Aerd van Rijsne overgedragen worden. En wel zo, “dat hij mit den guede doen en(de) laten mach al zyn orbaer ombesproken van enighen manne”. De schepenen en raad van Rijsne tenslotte hebben “onses stades seghel van Rijsne aen dessen brijf ghehanghen” op 12 april 1355.”

Lubbert van Rijssen was blijkbaar een Rijssense koopman, die te Lübeck (in den vreemde) was overleden. En vreemdelingen hadden normaliter geen rechten. De verklaring van de stad Rijssen was nodig om de erfenis te regelen. Men kan dit zien als een Hanzeprievilege. De nalatenschap van Lubbert ging nu (via zijn moeder) naar neef Aerd van Rijssen, die waarschijnlijk ook als koopman te Lübeck verbleef.

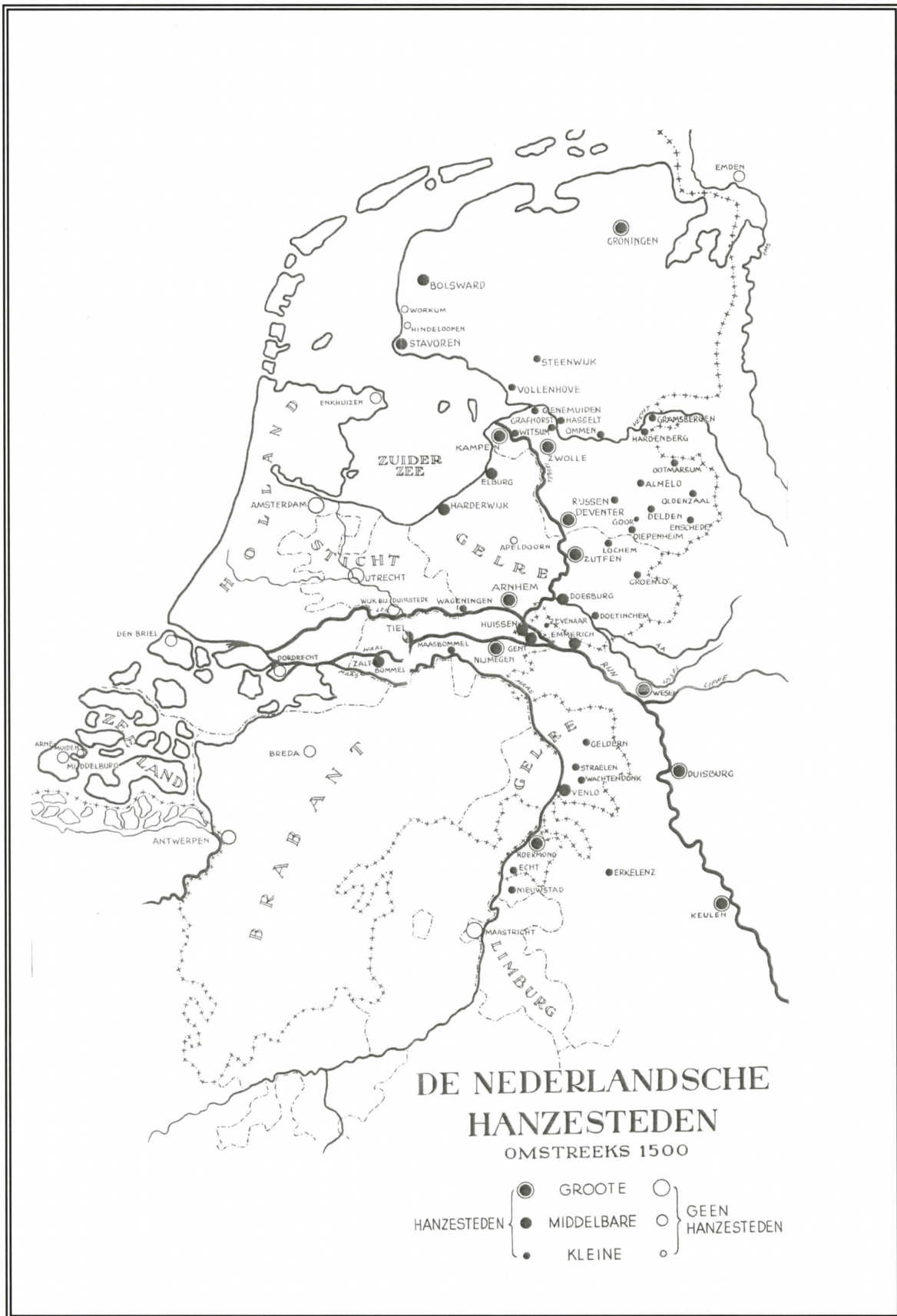
Oorkonde stad Rijssen van 12 april 1355 (Stadsarchief Lübeck).

Conclusie

Op grond van het vorenstaande mogen wij concluderen dat Rijssen (als bijstad van Deventer) vroeger heeft behoord tot het Hanzeverbond en dus aanspraak kan maken op de positie van Hanzestad.

Bronnen:

- Stadsarchieven van Zwolle, Keulen en Lübeck
- Drs. F.C. Berkenvelder : Zwolle als Hanzestad (Zwolle 1983)
- Dr. Otto Hollweg : De Nederlandsche Hanzesteden (Den Haag 1942)
- F.A. Hofer : Mededeelingen omtrent Rijssen (in Verslagen en Mededeelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 40e stuk, Deventer 1923)
- G.A. Seyger : Aldenselen in Twinta (Oldenzaal 1998)

Kaart met de Nederlandse Hanzesteden omstreeks 1500 (uit het boek van Hollweg). Op de kaart ontbreekt Hatten.

Postadres

gemeente Rijssen-Holten

Postbus 244

7460 AE Rijssen

T (0548) 854 854

E gemeente@rijssen-holten.nl

W www.rijssen-holten.nl

 www.twitter.com/gmrijssenholten

 www.facebook.com/gmrijssenholten

 www.instagram.com/gmrijssenholten

Bezoekadres

Schild 1

7461 DD Rijssen

april 2018